

Varsleren – den andre versjonen

Boken om påstått utfrysing og trakassering av en forsker som varslet om et barns dødsfall på Rikshospitalets barneavdeling i 1992, minner oss på uttrykket: Ikke la fakta ødelegge en god historie. Dessverre er noen villige til å trekke pasienter og pårørende inn i kollegial uenighet og karrierejag.

Boken om Ola Didrik Saugstads kamp mot påstått utfrysing og trakassering etter at han skal ha varslet om et angivelig forskningsrelatert dødsfall (1), har fått store presseoppslag den siste tiden. Som noen av Saugstads definerte motparter var det positivt å lese redaktør Charlotte Haugs vurdering i Tidsskriftet nr. 10/2006 av sakens substans og motiver bak boklanseringen (2). Charlotte Haug peker, som mange andre, på mangelen på tilsvarende og skriver: «Vi kan bare spekulere i hvorfor.» Til dette vil vi få knytte noen kommentarer. Men først noen faktaopplysninger.

Forskningsrelatert dødsfall?

Dødsfallet til den 22 måneder gamle gutten (pasient 1) skjedde i begynnelsen av april 1992, ca. 13 timer etter at gutten var overflyttet fra lokal sykehusavdeling til Rikshospitalet. Han var da, også i henhold til sakkyndiges vurdering, nærmest moribund på bakgrunn av alvorlig bronkopulmonal dysplasi. Henvisningen fra lokalsykehuset var en forespørsel om hjerte- og lungeundersøkelser kunne gi grunnlag for ny/videre behandling, og om å avklare, hvis mulig, spørsmål ved ev. respiratorbehandling og resuscitering. Overflyttingen hadde ingenting med forskningsprosjekter å gjøre, og dødsfallet skjedde ikke i tilslutning til en lungefunksjonsundersøkelse. Dødsfallet skjedde noen timer etter at lungefunksjonsundersøkelsen var utført, og i forbindelse med at pasienten, etter nøye vurdering av barnekardiolog, ble gitt nifedipin (Adalat), en kalsiumantagonist, i et forsøk på å senke høy lungekarmotstand, som var på systemnivå.

Dødsfallet ble først rapportert av Saugstad som mistenkelig 15.11. 1995, altså 3 1/2 år etter hendelsen. Rapporten ble ikke sendt tjenestevei til avdelingsoverlegen, men til leder for Instituttgruppe for klinisk medisin

ved Det medisinske fakultet i Oslo. Denne dagen skulle Teresa Farstads doktoravhandling om lungesykdom hos premature godkjennes av instituttet for disputas, etter innstilling fra bedømmelseskomiteen. Farstads prosjekt var initiert av Dag Bratlid. I sin henvendelse til instituttet navngav Saugstad også et annet barn (pasient 2), som han hevdet hadde dødd på grunnlag av dette forskningsprosjektet. Han nevnte ikke i sin klage at pasient 1 faktisk døde etter behandling med nifedipin. Han nevnte heller ikke at pasient 2 døde to dager etter Farstads lungefunksjonsundersøkelse, og da i umiddelbar tilknytning til behandling med Curosurf – som pasient i et forskningsprosjekt Saugstad ledet. I journalnotatet er det klart beskrevet hvordan pasienten klappet sammen umiddelbart etter denne behandlingen med alvorlig blodtrykksfall og påfølgende hypotermi, som ikke lot seg reversere.

Gudene skal vite at vi har uttalt oss!

Hvorfor har ikke disse opplysningene kommet frem i boken (1), og hvorfor har ikke motparten villet uttale seg? Vi har uttalt oss! Saken ble først gransket av både Rikshospitalet og Det medisinske fakultet. Vi har skrevet kilometerlange utredninger og svart på både reelle og ikke-reelle problemstillinger, som via avdelingsoverlege, sjeflege og instituttleder er blitt vurdert på høyeste hold. Alle konkluderte med at det ikke var grunnlag for Saugstads påstander. Pasient 1 var aldri med i noe forskningsprosjekt, og lungefunksjonsundersøkelsen av pasient 2, som altså var et ledd i et forskningsprosjekt, hadde ingen relasjon til dødsfallet to dager senere. På denne bakgrunn fikk Farstad gjennomføre sin disputas.

Imidlertid fortsatte Saugstad sine anklager. Selv etter at disputasen var gjennomført, krevde han overfor fakultetet at Farstad ikke måtte kreeres til dr.med. På denne bakgrunn besluttet Rikshospitalet i mars 1996 å bringe saken inn for Fylkeslegen for å få en «objektiv» avklaring. I det innledende møtet hos Fylkeslegen 14.6. 1996 gav Rikshospitalet bl.a. uttrykk for at man anså «intern konflikt som opphav til Saugstads utspill». På denne bakgrunn er det ikke rart at Fylkeslegen brukte lang tid på saksbehandlingen, i første omgang ved å vurdere allerede tilgjengelig dokumentasjon og å be om ny dokumenta-

sjon. Dette var åpenbart ikke tilfredsstillende for Saugstad, og 7.5. 1998 ble det blåst nytt liv i saken gjennom et helt første-sideoppslag i VG, «Fredrik døde etter medisinsk forsøk», fulgt av fire helsider med reportasje på avisens side 6, 7, 8 og 9. Dette ble fulgt opp med nye reportasjer 8.5. og 9.5., bl.a. med intervju av Saugstad, som da kom med de samme beskyldningene som tidligere. Avisen brakte også uttalelser fra eksperter som Saugstad hadde kontaktet, og intervju med foreldrene.

Fylkeslegens konklusjon kom så i brev til Rikshospitalet 30.6. 1999, altså vel tre år etter at saken var reist. Etter bl.a. å ha innhentet sakkyndig uttalelse fra Sverige, konkluderte Fylkeslegen at når det gjaldt pasient 2, var det «ingen grunn til kritikk og dødsfallet kunne ikke settes i sammenheng med lungefunksjonsundersøkelsen». Når det gjaldt pasient 1 (FH), konkluderte man med at det «ikke kan utelukkes at behandlingsforsøket med Adalat har bidratt til at FH fikk hjertestans», men at det «ut fra den tids kunnskap ikke var urimelig å forsøke Adalat». Når det gjaldt lungefunksjonsundersøkelsen, ble konklusjonen: «Fylkeslegen retter kritikk mot den medisinske ledelse ved Barneklinikken for at det ble gjennomført lungefunksjonsundersøkelse

Faksimile Varsleren (1)

på FH uten at det forelå tilstrekkelig indikasjon for undersøkelsen. Fylkeslegen retter videre kritikk mot den medisinske ledelsen ved avdelingen for mangelfull oppfølging av FH etter undersøkelsene og for mangelfull informasjon til foreldrene under FH's siste opphold ved sykehuset. Fylkeslegen kan ikke se at dokumentasjonen i saken gir grunnlag for ytterligere kritikk mot leger eller annet involvert helsepersonell.»

Rikshospitalets ledelse var i tvil om man skulle godta denne avgjørelsen, men valgte å gjøre det, ikke minst for å få saken ut av verden. Foreldrenes advokat godtok også Fylkeslegens konklusjon. Dermed skulle saken være ute av verden – trodde man.

Nå har det altså kommet en bok der de samme påstandene gjentas, stikk i strid med all tilgjengelig dokumentasjon og Fylkeslegens konklusjon. Forfatteren Jon Hustad har, gjennom Saugstad, hatt tilgang til all dokumentasjon i denne saken. Det er ganske uforståelig at man på det grunnlag hevder at motparten ikke har villet uttale seg. At vi i «tolvte time» før bokpresentasjonen valgte å være taus overfor mediene, skyldes at vi regnet med at våre synspunkter ikke ville blitt hørt ved muntlig fremføring når de tidligere ikke var blitt oppfattet ved skriftlig fremføring.

Forskningsfusk

Det er likevel ikke riktig at vi helt har latt være å uttale oss. I midten av januar 2006

ble vi begge kontaktet av Jon Hustad på telefon og e-post med spørsmål om vi hadde noen kommentarer til opplysningene i den boken han holdt på å skrive. Han kunne fortelle at han allerede hadde skrevet «flere tusen sider». Ut ifra samme vurdering som beskrevet avslø vi dette, bl.a. fordi alle våre synspunkter på problemstillingene han nevnte fantes i saksdokumentene, som han bekreftet at han hadde – alle sammen.

Vi gjorde imidlertid ett unntak. En av oss (DB) sendte over til Hustad følgende uttalelse (understrekninger utelatt): «Imidlertid, det er ikke riktig at Saugstad ble «blankt» frifunnet av Forskningsrådets utvalg. Selv om utvalget konkluderer med at «Det er ikke funnet holdepunkter for at den påklagede forsker har begått vitenskapelig uredelighet» skriver de likevel under pkt. 1: «Det er dokumentert at tre pasienter som ble behandlet med det aktuelle medikament ikke ble inkludert i artikkelen. Dette skjedde til tross for at de var randomisert for den aktuelle behandling. Pasientene ble inkludert i studien, men det videre forløp viste at inklusjonskriteriene ikke var oppfylt, og som følge av dette ble disse tre pasientene ekskludert. En slik eksklusjon skal i ettertid meddeles i artikkelen, når så ikke skjer er det å betrakte som et avvik fra god vitenskapelig praksis.» Under pkt. 3 skriver de likeledes: «Man kan ikke utelukke at pasienter, for hvem det forelå informert samtykke om behandling, likevel ikke ble behandlet.»»

Heller ikke disse konklusjonene, som altså var i overensstemmelse med de forholdene vi hadde bedt om å få vurdert, fant forfatteren grunn til å ta inn i boken (1). Dette understreker inntrykket vi har hatt av Hustad, nemlig: La ikke fakta ødelegge en ellers god historie.

Hva blir det neste?

Det som likevel har gjort det sterkeste inntrykk på oss gjennom disse drøyt 11 årene, er hvordan noen er villig til å trekke pasienter og pårørende inn i kollegial uenighet og karrierejag. En av våre grunner til å gå tjenesteveien, og ikke «medieveien», har nettopp vært for å unngå dette.

Vi og de fleste andre involverte trodde saken var avsluttet både i 1996 og i 1999. Nå i 2006 har det altså kommet en bok. Noen personer vil aldri gi seg. Siden Saugstad heller ikke denne gangen synes å få noen entydig seier, er vi redd for at det neste blir en film. Vi kommer ikke til å delta i den heller, og vi håper at foreldrene til den lille gutten også får slippe.

Dag Bratlid

dag.bratlid@ntnu.no
St. Olavs Hospital

Teresa Farstad

Akershus universitetssykehus

Manuskriptet ble godkjent 22.5. 2006.

Litteratur

1. Hustad J. Varsleren. Oslo: Spartacus forlag, 2006.
2. Haug C. En legefiende? Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 1311.

En legefiende?

Redaktør Charlotte Haug har behandlet Jon Hustads bok *Varsleren* (1) i en lederartikkel (2). Lederartikkelen trenger noen kommentarer for at Tidsskriftets lesere kan få et mer fullstendig inntrykk av hva saken gjelder. Som daværende bestyrer av Det medisinske fakultets Instituttgruppe for klinisk medisin ved Rikshospitalet, Radiumhospitalet, Revmatismesykehuset og Sophies Minde falt det i mitt lodd å behandle professor Saugstads henvendelse. Jeg sitter derfor på en betydelig mengde dokumentasjon om saken, og er klart uenig i Haugs utsagn: «Bare så synd han (forfatter Jon Hustad) ikke har tatt seg tid til å skrive en bedre – og bedre dokumentert – bok». Etter mitt ringe syn er det sjelden å finne en bok som er så godt basert på dokumenterbare fakta, og som samtidig berører så alvorlige forhold.

Haug nevner det betryggende i at prosjektet fikk godkjenning fra regional etisk komité. En godkjenning fra etisk komité er imidlertid avhengig av at søknaden gir et korrekt

bilde av hva som skal utføres vis-à-vis pasientene. Ellers kan godkjenningen bli gitt på feilaktige premisser, noe den etiske komité ikke kan klandres for. Det var nettopp dette som var tilfelle i denne saken. I boken, side 57–60, beskrives disse forhold nærmere, og den utenlandske sakkyndige kommenterer også dette forhold på side 84. Et annet punkt Haug trekker frem er at: «Denne alternative historien dreier seg først og fremst om heftig faglig og forskningsmessig uenighet mellom to dyktige, sterke og stridbare personer.» Nei, Charlotte Haug! Denne historien dreier seg først og fremst om en liten gutt som døde få timer etter en undersøkelse i forskningsøyemed, hvor barnet som hadde alvorlig pustebesvær ble gitt kloralhydrat for at man kunne gjennomføre undersøkelsen. Foreldrene var ikke orientert om at det dreide seg om medisinsk forskning, og de hadde heller ikke gitt samtykke til dette. Den sakkyndige svenske legen, dosent Ragnar Turnell, skriver bl.a.: «Min bedømmelse overensstemmer med den som

ble gjort av tjenestegjørende sykepleier: At kloralhydrat med største sannsynlighet gav opphav til guttens komatøse tilstand 3–4 timer etter at dosen ble gitt.» Og videre: «Jeg kan ikke utelukke muligheten for at barnets komatøse tilstand bidro til den akutte oksygenmangelen i vevet som forelå 20 minutter før hjertestansen, og dermed bidro til den etterfølgende hjertestansen.»

Norsk medisin er avhengig av at det varsles om uheldige hendelser i forskning og pasientbehandling, slik at vi kan ta lærdom av det, rette opp svikt og sikre bedre rutiner. Det er viktig at vi lykkes i dette; viktig for pasientene og viktig for legestanden selv og dens anseelse. Tidsskriftet burde derfor være en selvskrevet samarbeidspartner i slikt oppryddingsarbeid.

Ivar Hørven

Kastellveien 4
1162 Oslo

Manuskriptet ble godkjent 24.5. 2006.

Litteratur

1. Hustad J. Varsleren. Oslo: Spartacus forlag, 2006.
2. Haug C. En legefiende? Tidsskr Nor Lægeforen 2006; 126: 1311.